

повинно сприяти організації певної системи конкурентних відносин. Соціальною ринкова економіка стає зовсім не за рахунок реалізації чисельних соціальних програм, а насамперед тому, що в ній реалізовується конкурентний порядок, як першооснова ефективного функціонування.

Висновки. Для виникнення конкуренції потрібні певні умови. Серед них найважливіші такі: наявність на ринку великого числа незалежно діючих виробників одного і того ж продукту чи послуги, проведення державою чіткої антимонопольної політики, свобода вибору господарської діяльності виробників, відповідність між попитом і пропозицією, наявність на ринку засобів виробництва, який дає можливість вільного вибору господарської діяльності.

Література

1. Закон України "Про захист економічної конкуренції" // Відомості Верховної Ради України. від 11 січня 2001 р. N 2210-III.
2. Базилев Н.И. Економічна теорія: підручник для вузів. - 2-е вид., перероб. і доп. / Н.И. Базилев, М.Н. Базилева - М.: Норма, 2006.
3. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні. / Ю. Кіндзерський // Економіка України. - 2006. - №8. - С. 19-29.
4. Кураков Л.П. Курс економічної теорії. / Л.П. Кураков, Г.Е. Яковлева - М.: Геліос АРВ, 2005.
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. / Р.А. Фатхутдинов - М.: ИНФРА-М. - 2000. С. 212
6. Халінін С. Проблеми і пріоритети конкурентоспроможності економіки України. / С. Халінін // Економіст. - 2007. - №2. - С. 22-24.
7. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика. / А.Ю. Юданов - М.: Гном-Прес, 2001. С. 136.

УДК 339.137.2

Білик О.С.,

аспірант Бердянського державного педагогічного університету

СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ВПЛИВ НА НЬОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ФАКТОРУ

В статті розглядаються сталий економічний розвиток та вплив на нього екологічного фактору. Аналізуються індекси для визначення рівня сталого економічного розвитку. Виносяться пропозиції щодо досягнення належного рівня ресурсо-екологічної та соціально-економічної безпеки життєдіяльності суспільства.

Ключові слова: ресурсо-екологічна безпека; економічний розвиток; екологічний фактор; екологобезпечний розвиток.

В статье рассматриваются устойчивое экономическое развитие и влияние на него экологического фактора. Анализируются индексы для определения уровня устойчивого экономического развития. Выносятся предложения по достижению должного уровня ресурсо-экологической и социально-экономической безопасности жизнедеятельности общества.

Ключевые слова: ресурсо-экологическая безопасность; экономическое развитие; экологический фактор; экологобезопасное развитие.

The article considers the sustainable economic development and the influence on him of the ecological factor. Analyzed indices to determine the level of sustainable economic development. Submitted proposals to achieve the proper level of resource - ecological and socio-economic security of the life of society.

Keywords: resurso is ecological safety; economic development; ecological factor; ekologobezpechniy development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку цивілізації, особливо після того, як значною мірою відвернула реальна загроза ядерної катастрофи у зв'язку з відсутністю відкритого протистояння двох антагоністичних суспільних систем, надзвичайно гострою стала проблема ресурсо - екологічної безпеки існування людства. При цьому зазначена проблема, на нашу думку, не може бути вирішена як за допомогою силових методів, так і односторонніх дій будь-якої країни, оскільки сьогодні мають місце тісна ресурсо - екологічна взаємозалежність усіх держав світу та тотальний, всезростаючий транскордонний антропогенний вплив на біосферу Землі в цілому.

Аналіз останніх статей та публікацій. Теоретичну і методологічну основу дослідження складають праці українських та зарубіжних вчених. Важливе значення мали праці Н. Пахомової, К. Ріхтера, А. Садекова, О. Балацького, Т. Галушкіної та інших вчених, присвячені вивченню економічного розвитку з урахуванням екологічного фактору, а також роботи В.О. Паламарчука, Г.В. Черевка, М.І. Яцківа, І.Г. Яремчука та ін., що розкривають економічний механізм природокористування. Особливого значення мали дослідження О.А. Амоши, Г. Ісфорта і С. Шмідхейні, що розглядають проблеми взаємодії металургійних підприємств і навколишнього середовища, а також дослідження Г.А. Черниченка, Б.В. Букринського, М.Г. Чумаченька, Б.М. Данилишина, присвячені питанням еколого-економічної стійкості суспільства, економіки та регіонів.

Невирішена проблема. Нинішній етап розвитку людської цивілізації конче вимагає, щоб суспільне виробництво і споживання, як головні економічні умови існування людини, з одного боку, найкращим чином "вписувались" у доквілля та біосферні процеси. А з другого - щоб при цьому не виникали негативні наслідки, шкідливі явища й незворотні зміни, спроможні призвести до різкого погіршення природних життєвих умов, екологічної чистоти та якості атмосферного повітря, питної води і продовольства, а також до підризу відтворювального, відновлювального та асиміляційного потенціалів природи. Саме на з'ясування взаємодії економічного розвитку з урахуванням екологічного розвитку і спрямовану цю статтю.

Результати дослідження. Людство нині вступило в якісно новий етап взаємодії з навколишнім природним середовищем, широкомасштабного використання його ресурсів. Тому при осмисленні таких глобальних і загальноцивілізаційних проблем як гармонізація і раціоналізація відносин людини з природою, сталий та екологічнобезпечний соціально-економічний розвиток будь-якої країни світу, треба враховувати особливості функціонування суспільства на сучасному етапі, закономірності біосферних процесів і вплив на них інтенсивної виробничої діяльності, допустимі рівні антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище та окремі його компоненти. Крім того, слід брати до уваги ряд наріжних і концептуальних положень, що стосуються органічної єдності та нерозривності функціонування суспільства, економіки і біосфери, зважаючи, звичайно, й на потенційні відтворювальні, відновлювальні та асиміляційні можливості останньої.

По-перше, ресурси планети, земної біосфери обмежені і мають чітко окреслені параметри та величини, а кількість народонаселення і його матеріальні потреби зростають досить високими темпами. Одночасно швидко збільшуються негативні антропогенні навантаження на природу, забруднюються внутрішні водойми, моря та повітря, виснажуються і деградують ґрунти, скорочуються площі лісів, вичерпуються мінерально-сировинні й біологічні ресурси тощо. Звідси витікає необхідність урахування потреб у життєвих ресурсах майбутніх поколінь.

По-друге, в процесі еволюції суспільства та розвитку матеріального виробництва виник і функціонує так званий антропогенний обмін речовин між людиною та природою. Такому обміну притаманний відкритий, незамкнений характер. З точки зору як економіки, так і особливо екології він є нераціональним, недосконалим і природоруйнівним, оскільки із збільшенням народонаселення та інтенсифікацією суспільного виробництва зростають обсяги різноманітних виробництв, у т.ч. й шкідливих і таких, які природа не спроможна нейтралізувати та утилізувати, виробничих та невивірених відходів. Останні засмічують і виснажують довкілля та порушують екологічну рівновагу в біосфері, погіршують природні життєві умови людини.

По-третє, нинішній етап людської цивілізації нерозривно пов'язаний з всебічною інтенсифікацією та індустріалізацією матеріального виробництва на основі використання досягнень НТП, широкомасштабного залучення до господарського обігу дедалі зростаючих обсягів природних ресурсів. Крім того, цей етап супроводжується також потужним "демографічним вибухом" і стрімкими темпами урбанізації. Все це зрештою призводить до надмірного загострення відносин суспільства з навколишнім природним середовищем та поглиблення ресурсо - екологічної кризи майже в усіх регіонах планети.

По-четверте, людина як вища істота в ієрархії земної біосфери перебувала, перебуває і перебуватиме в суперечливих відносинах з навколишнім природним середовищем, бо вона не має власної екологічної ніші, в якій була б спроможна існувати подібно до інших живих організмів. Екологічна ніша людського суспільства - це, по суті, вся планета і навколопланетний простір. За подібної ситуації організувати сталий, екологічнобезпечний, регульований та розумний режим функціонування економіки в земній біосфері надзвичайно складно, якщо взагалі можливо.

По-п'яте, зростають та дедалі загострюються політичні, національні і соціально-економічні суперечності й протистояння між різними народами і країнами стосовно використання ресурсів біосфери. Внаслідок нерівномірності їх розвитку, намагання одних держав "жити" за рахунок пограбування природи та населення інших країн в останні два-три десятиліття набрали високих темпів процеси поглиблення диференціації життєвих рівнів людей як у розвинутих країнах, так і тих, що розвиваються, а також прогресуюче збільшення розриву між ними. Це здатне породити вже в недалекому майбутньому непередбачувані глобальні й регіональні суспільні та міжнародні конфлікти й катаклізми [1].

Отже, дії суспільства мають бути тепер обов'язково зрівноваженими й адекватними нинішній екологічній ситуації та не повинні вступати в суперечність з природними й екологічними законами, призводити до негативних і незворотніх процесів у біосфері. Тобто соціально-економічна діяльність суспільства не повинна підривати природну основу здорового фізичного й психічного розвитку людини.

Виконання цих вимог може бути забезпечене тільки тоді, коли виробничо-господарська діяльність суспільства, напрями, способи, техніка і технологія природокористування та природоперетворення ґрунтуватиметься на науково виваженому еколого - економічному прогнозі розвитку продуктивних сил. При розробці зазначених прогнозів, за допомогою яких має здійснюватися перехід на модель сталого й екологічнобезпечного соціально-економічного розвитку, необхідно керуватися такими наріжними принципами:

- пріоритет екології над економікою, екологічних критеріїв, показників і вимог над економічними, тобто при оцінці та виборі варіантів господарських, техніко-технологічних й організаційних рішень перевагу треба віддавати тим, які є кращими не лише за економічними, а насамперед за екологічними критеріями і показниками;

- оптимальне поєднання галузевого та територіального управління природокористуванням та охороною довкілля, переміщення центру ваги і відповідальності за вирішення ресурсо - екологічних проблем на місцеві органи влади й управління при збереженні за центром функцій контролю за неодмінним дотриманням суб'єктами господарської діяльності екологічних обмежень, нормативів і стандартів;

- жорсткий контроль за дотриманням вимог екологічного законодавства, раціональне використання ринкових та державних економічних інструментів, адміністративних важелів регулювання екологічних відносин, систем і методів природокористування та природоохорони;

- інтеграція екологічного й економічного підходів до розвитку і розміщення продуктивних сил держави в єдиний еколого - економічний підхід за допомогою прогнозування, планування, проектування й будівництва народногосподарських об'єктів з розробленням і використанням інтегральних еколого - економічних критеріїв, показників, нормативів і стандартів [2].

При цьому досягнення належного рівня ресурсо - екологічної та соціально-економічної безпеки життєдіяльності суспільства можливе тільки за умови високої екологічної культури всього населення країни.

З погляду екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх жит-

тездатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності. Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням. Важливе значення для забезпечення цих умов має справедливий розподіл благ між людьми (зменшення так званого GINI-індексу), плюралізм думок та толерантність у стосунках між ними, збереження культурного капіталу і його розмаїття, насамперед спадщини не домінуючих культур [3].

Ось чому збереження й оздоровлення довкілля, раціональне, екологорівноважене, екологобезпечне та високоефективне використання всіх природних ресурсів слід віднести сьогодні до найважливішого складового чинника соціально-економічної політики держави. Поки екологічні відносини, вимоги і потреби не стануть обов'язковим елементом цієї політики, нема підстав розраховувати на успіх у переході до моделі сталого розвитку. Раціональне, ощадливе природокористування, охорона довкілля, екологобезпечне ведення справ мають бути нерозривно пов'язані з метою будь-якої господарської діяльності, розвитку суспільного виробництва та бізнесу.

Соціально-економічний розвиток людства, його подальший прогрес тепер мають бути якнайтісніше узгодженими в усіх аспектах і вимірах з відтворювальними, відновлювальними та асиміляційними можливостями земної біосфери. Звідси витікає фундаментальна вимога, яку досить влучно сформулював відомий французький еколог Л. Ботен: "Або люди зроблять так, що навколо стане менше забруднюючих речовин, або антропогенні забруднення зроблять так, що на землі стане набагато менше людей" [4].

Важливою проблемою на шляху втілення концепції сталого розвитку є формування системи вимірів (індексів та індикаторів) для кількісного і якісного оцінювання цього дуже складного процесу. Узагальнений інформаційний аналіз щодо системи вимірів сталого розвитку запропонований Інститутом прикладного системного аналізу НТУУ "КПІ" та наведений академіком М. Згуровським в "Дзеркалі тижня" [5]. Рівень сталого розвитку пропонується оцінювати за допомогою індексу сталого розвитку, що вираховується як сума індексів для трьох вимірів: економічного, екологічного та соціального з відповідними ваговими коефіцієнтами. У свою чергу, кожен з цих індексів має обчислюватися з використанням відомих у міжнародній практиці індексів.

1. Індекс економічного виміру сформуємо з двох глобальних індексів: індексу конкурентоспроможного розвитку, який формується з таких трьох індикаторів: індикатора технологічного розвитку країни; індикатора громадянських інститутів та індикатора макроекономічного середовища. У свою чергу, ці три індикатори обчислюються на основі використання даних про стан трансферу технологій та інноваційного розвитку країни, рівень розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, рівень видатків країни на дослідження і розвиток, рівень іноземних інвестицій, рівень незалежності бізнесу від уряду, рівень корупції в країні та інше;

індексу економічної свободи, який формується з таких десяти індикаторів: торгової політики країни; фіскального навантаження з боку уряду; урядової інтервенції в економіку; монетарної політики; потоків капіталів та іноземних інвестицій; банківської та фінансової діяльності; політики формування цін та оплати праці; прав на приватну власність; політики регулювання. Найяскравіше з урахуванням індексу економічного виміру досягнення демонструють Фінляндія, Данія, Ісландія, Швеція. Саме досягнення цих країн пояснюються оптимальним поєднанням таких важливих факторів розвитку економіки, як рівень та якість інновацій, пріоритетна підтримка досліджень, значні іноземні інвестиції, досконале законодавство у сфері оподаткування бізнесу та високих технологій, низький рівень корупції.

2. Індекс екологічного виміру кількісно визначає здатність тієї чи іншої країни захищати своє навколишнє середовище як у поточний період часу, так і в довготерміновій перспективі, виходячи з таких п'яти критеріїв: наявність національної екологічної системи; можливість протидії екологічним впливам; зниження залежності людей від екологічних впливів; соціальні та інституціональні можливості країни відповідати на екологічні виклики; можливість глобально контролю за екологічним станом країни.

З цих позицій між країнами існують істотні відмінності як у стані навколишнього середовища, так і в довготермінових тенденціях щодо його змін. Рівень економічного розвитку країни, виражений в обсягах ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, не обов'язково гарантує кращий стан її навколишнього середовища. У цьому плані істотнішими факторами виявилися невисока щільність населення, економічна спроможність долати екологічні виклики та якість управління природоохоронними заходами і розробкою природних родовищ.

3. Індекс соціального виміру формується шляхом усереднення трьох глобальних індексів:

індексу якості і безпеки життя. Цей індекс формується за допомогою таких дев'яти індикаторів: ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності; середньої тривалості життя населення країни; рейтингу політичної стабільності і безпеки країни; кількості розлучених сімей на 1000 населення; рівня громадської активності (активність профспілок, громадських організацій та ін.); різниці за географічною широтою між кліматично теплішими і холоднішими регіонами країни; рівня безробіття в країні; рівня політичних і громадянських свобод в країні; співвідношення між середньою заробітною платою чоловіків і жінок.

Індексу людського розвитку, що формується за допомогою таких трьох індикаторів: середньої тривалості життя населення країни; рівня освіченості та стандарту життя населення країни, що вимірюється ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності. Індексу суспільства, заснованого на знаннях, який визначається трьома основними індикаторами: інтелектуальними активами суспільства; перспективністю розвитку суспільства та якістю розвитку суспільства, які, у свою чергу, формуються за допомогою даних про рівень охоплення молоді освітою та інформацією, інвестиційний клімат у країні, рівень корупції, нерівність розподілу матеріальних і соціальних благ (GINI-індекс), рівень дитячої смертності тощо. Характерною особливістю країн-лідерів є те, що базові галузі промисловості цих країн не зорієнтовані на використання значних природних ресурсів і дешевої робочої сили. У структурі доданої вартості

їхніх економік домінує значна частка інтелектуальної та високотехнологічної праці. Ці країни перебувають серед світових лідерів саме за індексами екологічного виміру, конкурентоспроможності та за індексом суспільства, заснованого на знаннях. Вони дуже активні в інноваційній діяльності, спрямовують близько 3% ВВП і більше на дослідження та розвиток. Від початку 90-х років минулого століття ці країни активно розбудовували у себе модель "екологічної економіки" та "економіки знань". Вони почали масово виробляти нові знання [6], "екосистемні" товари і послуги, а через декілька років ввели до своєї стратегії ще один продуктивний фактор розвитку - соціальний капітал [7; 8]. Тому на сьогодні ці країни з добре гармонізованими складовими сталого розвитку: економічною, екологічною і соціальною.

Висновки та пропозиції. Магістральний напрям і головний метод підвищення рівня ресурсо-екологічної безпеки життєдіяльності нинішнього й наступних поколінь полягає у радикальній перебудові взаємовідносин між людиною і природою на основі переходу всіх без винятку країн на модель сталого, екологічно зрівноваженого та екологічно безпечного соціально-економічного розвитку, цілеспрямованої екологізації міжнародного економічного і науково-технічного співробітництва, надання пріоритету ресурсо-екологічним чинникам при розв'язанні політичних, національних та інших проблем сучасності. З цієї метою до вирішення окресленої проблематики повинні якнайактивніше підключатися не лише вчені, здебільшого екологи та біологи, а й економісти, політики і фахівці різних галузей промисловості та аграрного виробництва, діяльність яких пов'язана з масштабним використанням природних ресурсів і завдає великої шкоди всім складовим елементам довкілля та біосфери загалом.

Література

1. Основи екології та охорона навколишнього середовища / Яцюк Р.А., Сторожук В.М., Джигирей В.С. - Львів: Афіша, 2001; 270с.
2. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukraine2015.org.ua/img/library/eco_policy.pdf
3. Грішнова О. А. Людський розвиток: [Навч. посіб.] / Грішнова О. А. - К.: КНЕУ, 2006. - 308 с.
4. Таранов П.С. Эмоции ума. Книга всемирных рекордов интеллекта. Мысли, микро-эссе, афоризмы / Таранов П.С. - Симферополь, Реноме, 1997. Т. 2. - С. 137.
5. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку / Згуровський М. // Дзеркало тижня. 2006. - № 19, 20-26 травня.
6. Небава М. І. Знання як інноваційний ресурс сталого динамічного розвитку / Небава М. І. // Інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки Вінниччини: Матеріали регіональної науково-практичної конференції, 24 листопада 2004 р. Збірник статей. - Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця - 2005. - С. 9-14.
7. Небава М. І. Еволюція поглядів на систематизацію соціального капіталу / Небава М. І. // Проблеми системного підходу в економіці. Електронне наукове фахове видання. Київ. - № 4. - 2008. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-4/Nebava_M_408.htm.
8. Небава М. І. Соціальний капітал як фактор економічної результативності соціальної політики / Небава М. І. // Проблеми системного підходу в економіці- електронне наукове фахове видання Національного авіаційного університету. Київ. - - 2009 - №1 - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2009-1/Nebava_M_408.htm.

УДК 330.34

Диба Л.М.,

старший викладач кафедри економічної теорії та методології наукових досліджень
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди"

ІНФОРМАЦІЙНА ІНДУСТРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ

У статті розглядаються особливості функціонування інформаційної галузі в Україні на етапі побудови ринкової економіки. Обґрунтовано основні напрями стратегії розвитку інформаційної індустрії, що являється важливим напрямком в науці і господарській практиці.

Ключові слова: інформаційна економіка, інформаційні продукти, інформаційна індустрія, ринковий механізм, економічний розвиток.

В статье рассматриваются особенности функционирования информационной отрасли в Украине на этапе построения рыночной экономики. Обоснованно основные направления стратегии развития информационной индустрии, которая представляется важным направлением в науке и хозяйственной практике.

Ключевые слова: информационная экономика, информационные продукты, информационная индустрия, рыночный механизм, экономическое развитие.

In the article the features of functioning of informative industry are examined in Ukraine on the stage of construction of market economy. Grounded basic directions of strategy of development of informative industry which is important direction in science and economic practice.

Keywords: informative economy, informative products, informative industry, market mechanism, economic development.

Актуальність проблеми. У більшості розвинених країн інформаційний ринок за оборотом і темпами зростання значно випередив ринок матеріальних продуктів і послуг. Прискорення розвитку інформаційного ринку сприяє переходу до інформаційного суспільства

Під впливом сучасної економічної ситуації і в умовах формування інформаційної економіки, інформація стає все